

Simonné Dr. Pallós Piroska
A tehetséges tanárok

„Képezzük tudósokká középiskolai tanárainkat azért, hogy tanítani tudjanak, de azért is, hogy pályájukon, amely földi javakkal, dicsőséggel és bizony még az érdemelt elismeréssel is alig kecsegtet, ne bénuljon el erejük a mindennap ismétlődő feladatok iránti közönyösségben, hogy legyen egy olyan foglalkozásuk is, amely varázsával mindig ébren tartsa törekvésüket és megnyisson előttük olyan utat, amelyen a magasabbra törő emelkedhetik.” – mondta egyik rektori beszédében Eötvös Loránd 1892-ben. (A fizika tanításáról az egyetemen (rektori beszéd), Természettudományi Közlöny, Bp., 1892, 296. o.)

Majd száz évvel később Páldi János a tehetséges tanárokról értekezett, azok jellemzőit, sajátosságait próbálta megragadni. (Páldi János: Vélemények a tehetséges tanár jellemzőiről. http://matfiz.uw.hu/vendegek/pedagogia/tehetseges_tanar.html) Megfogalmazása szerint a tehetség határozottan megmutatja magát a személyiségben, az értékrendszerben, a felkészültségben, az emberi kapcsolatokban, szerepekben, az attitűdében: az újra, a jobbra való törekvésben, az értékteremtésben, az oktatási-nevelési eredményekben, a róla alkotott véleményekben, ítéletekben. A tehetséges tanár sajátja még a tudományos életben, közéletben való részvétel, a megjelenés (eredmények közzététele), a tudományos fokozat megszerzésére való törekvés.

A tehetséges tanár legfőképp személyiségében tér el a többitől. Egy tehetséges tanár úgy látja, ki zárólag szakmai tudása és személyisége biztosítja (jelentheti) munkája minőségét, elismerését. Személyiségének meghatározó jegyei pedig a kapcsolatleremtés, a beleélés (empátia) és a hiúság.

A tehetséges tanár másik fontos jellemzője az értékrendje. Az, hogy milyen értékek határozzák meg a munkáját, miket tart szem előtt a munkájában. Konfliktusai is többnyire abból erednek, hogy más az értékrendje a tehetséges tanárnak, s más az őt körülvevő környezetnek. A közvélemény általában (csak) a tudásról, a felkészültségről ítéli meg, hogy egy tanár tehetséges-e vagy sem. Valóban, kétségtelen, ez jelenti az alapot.

A tehetséges ember kritikusan viszonyul környezetéhez, s megpróbál az önmaga által megfogalmazott szabályok, elvárások szerint élni és dolgozni. (A különöst, az átlagostól való eltérést azonban nem mindenki tudja elfogadni.) A felkészültségből fakad az önmagukkal és másokkal szemben támasztott magas követelmény. Ez azonban nagyon gyakran a környezettel való összeütközések forrása.

A tehetséges tanár mindenkor különös jelenség. Ez a különösség megjelenik a személyiségében (néha külsőségekben is), az általa közvetített tananyagban és a tanítás módszereiben, főleg akkor, ha újszerű látásmódra, gondolkodásra nevel.

A tehetségből fakadó sokszínűség, a különőség a tanárt vonzóvá teheti a tanulók előtt, és ugyanez ellenszenvessé a munkatársai előtt. (Sokszor hallani, hogy a tehetséges ember nehezen kezelhető, összeférhetetlen.) A helyzetismeretük sem mindig valóságos. Gyakran a legműveltebbek és legtájékozottabbak a legvédtelenebbek a társadalom embertelenségeivel és álszenteskedéseivel szemben – írja Páldi említett tanulmányában, s egyben ők a legkevésbé hajlandók arra, hogy megtegyék a beilleszkedéshez nélkülözhetetlen engedelményeket. Ugyanis a szelektivitás-

ra való érzékenységük nem engedi meg, hogy mindent passzívan befogadjanak. A tehetséges ember általában tisztában van a tehetségével. Ez adja autonómiáját és magányosságát.

Az alábbiakban egy különös sorsú és tehetséggel gazdagon megáldott ember életpályáját kívánom felvázolni. Annak ellenére, hogy a tudomány és a művészet területén is maradandót alkotott, kevesen ismerik a nevét.

Személye kapcsán is felmerül(het) a kérdés: mi kell a tehetség érvényesüléséhez? Vajon elegendő önmagában a tehetség vagy másféle hinterlandra is szükség van az érvényesítéséhez? S mi van akkor, ha a hordozója ragaszkodik az autonómiájához, szakmai hitelességéhez? Nézzük a példát!

Egy elfelejtett festőről, tanárról, tankönyvíróról, ifjúsági regényíróról

Interneten böngészve egy rövid írásra bukkantam. A cikket Jáki László írta Györök Leó Györgyről. Jáki László Györök regényírói munkássága kapcsán emlékezik meg erről a nagyon különös sorsú emberről. Kíváncsisággal olvastam a dolgozatot, mivel nem sokkal korábban bukkantam a fiumei (rijekai) levéltárban egy vékonyka iratkötegre. A lapokat átolvasva Györök Leó egy „másik élete” mutatkozott meg.

Györök Leó (1847, Pápa – 1899, Budapest) festőként ma talán ismertebb, mint tanárként vagy akár íróként. Élete regényes, változatos, tele izgalommal és fordulatokkal, akár egy XIX. századi romantikus ideál megtestesítője is lehetne. Minden-

nél többre becsülte a szabadságot ez a különös, zárkózott természetű ember.

Györök a székesfehérvári középiskola elvégzése után hajós iskolába ment Fiuméba. Tanulmányai végeztével rövid ideig tengerészként dolgozott, aztán Cardiffban festészetéből és nyelvtanításból tartotta el magát, majd következett egy hosszabb franciaországi tartózkodás. Párizsban párhuzamosan mérnöki és képzőművészeti tanulmányokat folytatott, de filozófiai és irodalmi előadásokat is hallgatott a Sorbonne-on. S amikor Franciaország és Poroszország között kitört a háború (1870), Györök kötelességének érezte, hogy erejével, tudásával a vendéglátó országot szolgálja. Párizs védelménél mérnöki ismereteit hasznosította. A harcokban megsebesült, majd fogságba került, ahonnan szerencsével megszökött.

Megfáradt, megsebzett, csalódott emberként tért vissza Magyarországra.

A rendkívül mozgalmas életet maga mögött hagyó Györök Leó barátai unszolására ismét tanulni kezdett, s tanári képesítést szerzett (1876) magyar és francia nyelvből. Trefort Ágoston a frissen diplomázott tanárt Fiuméba helyezte az állami felsőbb közélettanodához.

Nem tudni, milyen érzéssel fogadta Györök Leó a fiumei állást, de feltételezhetjük az örömet, hiszen ott újra a tenger közelében lehetett. Számára a tenger a végtelen szabadságot jelentette.

A Györökkel kapcsolatos munkák fiumei működése felett általában átsiklanak. A városból való gyors távozását pedig legtöbbször kalandvágyával, nyughatatlan lelkével magyarázzák. De mi is történt valójában?

A tanítás során Györök Leó is hamar szembesül-

hetett a fiumei oktatás gondjaival, például azzal, hogy a középtanodában nem tudnak a gyermekek kezébe használható magyar nyelvkönyvet adni.

A fiumei állami iskolák fennállásuk idején folyamatosan tankönyvgondokkal küzdöttek. A Magyarországon használatos tankönyveket nem tudták használni, hiszen a fiumei gyermekek túlnyomó többsége még az állami iskolák osztályiban is olasz anyanyelvű volt. Az Olaszországban kiadott tankönyveket pedig nem használhatták, hiszen akkor egy idegen állam tankönyveiből tanítottak volna. Ezért kellett tankönyveket írniuk a Fiumében működő magyar tanároknak és tanítóknak. (Ezt a tevékenységet kimondottan szorgalmazták is a felettes hatóságok.)

A nyolc nyelven beszélő Györök fiumei tanársága kezdetén – akárcsak sorstársai – tankönyvírásba kezdett. *Elementi di grammatica ungherese* c. munkáját, amely egy magyar nyelvtankönyv első része volt, 1878. április 7-én kelt 8519/1878. számú rendeletével a vallás és közoktatásügyi miniszter ideiglenes tankönyvül engedélyezte az 1878/1879-es tanévre. Ugyanazon év augusztusában a minisztérium elfogadta és oktatásra alkalmasnak találta az ugyancsak a középtanodában tanító Gresits Miksa tankönyvét. (*Grammatica della lingua ungherese, riveduta ed approvata dal Consiglio sup. d'istruzione dello Stato. Fiume, 1879.*)

Gresits Miksa (1843. Rimaszombatban – 1903. Losonc) a gimnáziumot Rozsnyón és Egerben végezte, majd Pesten teológiát tanult. Négy évig tanult teológiát, majd a világi életet választotta, s tanári képesítést

szerezett. 1871-ben helyezték a fiumei középtanodába helyettes tanárnak. 1872-ben rendes tanári státuszba került. Fiumében emellett a cs. és kir. hadi tengerészeti akadémián a magyar nyelvet tanította, a hajózási iskolában tagja volt a képesítő vizsgálóbizottságnak, s József főherceg családjánál az olasz nyelv tanítója volt. 1882. szeptember elsejével a losonci állami főgimnázium igazgatójává nevezték ki.

Gresits is írt különböző újságokba, 1878-tól négy éven át a Pesti Napló fiumei tudósítója volt. Munkatársa volt a legolvasottabb fiumei lapnak a Bilanciának is. A tengeri hajózásról hosszabb tanulmányt írt. Fordítói tevékenysége számottevő.

Györök tankönyvének első kötete 1880-ban került ki a nyomdából, *Grammatica metodica della lingua ungherese, con esercizi pratici* címmel adták ki (Fiume, 1880). 1893-ban a Budapesti Szemlében megjelent könyvismertető a legjobb olasz nyelven írt magyar nyelvtanok közé sorolta.

A két tankönyv szinte egyidejű, minisztérium által történő elfogadása súlyos konfliktusokhoz vezetett az iskolában. Nézzük az események sodrát!

1878-ban, miután a minisztérium engedélyezte Gresits tankönyvének használatát, az iskola igazgatósága azt olyan parancsként értelmezte, hogy Györök tankönyvét el kell vetni. Indokuk a következő volt: mivel Györök magyar nyelvtanát korábban nem véleményezték, és hogy használható-e, azt csak akkor dönthetik el, ha a munka teljes egészében elkészül. Györök tiltakozott, mondván „a középiskolai rendtartás 27. cikkének értelmében valamely intézetben egyszer engedély folytán alkalmazott tankönyvek változtatása csak a

tanártestület indokolt felterjesztése alapján eszközölhető, melyben a változtatásnak, illetőleg az új tankönyvnek előnyeit behatóan előadni kötelek.” Ilyen felterjesztést pedig a tantestület soha nem tett. Sőt, az igazgatóság arra sem tett lépéseket, hogy a már használatban lévő tankönyvet véleményeztesse.¹ Az iskola vezetősége azonban továbbra is Gresits tankönyvének használatához ragaszkodott.

Ez az állapot kényes helyzetet idézett elő, mivel Györök egészen más módszerrel tanította korábban a magyar nyelvet, mint kollégája. Ha átvette volna annak tankönyvét, vissza kellett volna térnie a kezdetekhez, mert Gresits teljesen más nyelvtani fogalmakat használt. *„Tulajdonképpen – írta Györök – Gresits a korabeli nyelvészek által teljesen elvetett grammatikai munkákat fordította olasz nyelvre.”*

Györök Leó, igazát bizonyítandó, alaposan megvizsgálta Gresits Miksa munkáját. Fejezetről fejezetre, oldalról oldalra, mondatról mondatra elemezte tanártársa tankönyvét. Észrevételeit írásba foglalta, amit az igazgatóság aztán továbbított véleményezésre az országos közoktatásügyi tanácsnak. (Visszajelzésnek nincs nyoma.) Hiába küzdött, Gresits könyvét kellett (volna) használnia az oktatásban. Pedig Gresits könyve nehézkes, elavult kifejezésekkel elhalmozott, minden rendszert mellőző munka volt. Györök feljegyzései azt sugallják, magának a szerzőnek is gondjai voltak a magyar nyelvtannal.²

A tanoda vezetése Györök magatartását úgy értelmezte, s erről tájékoztatta is a magas minisztériumot, hogy az semmibe veszi a legfőbb tanügyi hatóság rendeletét. A jelentésekben erősen

kifogásolták Györök természetét is. Az igazgató vádolta fegyelmezetlenséggel, s azzal, hogy a tantestületben a konfliktusokat gerjeszt. Továbbá *„...szenvedélyességében nem átálja a tanuló ifjúság előtt is kifejezést adni azon antagonizmusnak, melyben tanártársaival él, ki minden alkalommal magyar származása által igazoltnak vélt supremáciát kíván gyakorolni a tanári testületben, röviden az iskolában úgy, mint azon kívül az összes tanári kar ellentétese, mi által a cél kívánta egyöntetű eljárásra elannyira nem előnyös befolyással van, hogy tagadhatatlanul kitűnő képességei dacára fiumei tanodánk előnyére válnék innen való eltávolítása.”*³ Az iskola igazgatója ekkoriban Budinich Antal volt.

Félreértések, meg nem értések, vádaskodások, (fel)jelentések, gáncsoskodások kísérték e tankönyvitát. A következetes, lelkiismeretes, a szakszerűtlenségnek rendíthetetlenül ellenálló, egyenes jellemű embertől minden áron meg akartak szabadulni. Györök magyarázkodni kényszerült:

*„Én Gresits úrral jó viszonyban vagyok, s nyelv-tana ellen tett kifogásaim csupán ismereteimen nyugvó meggyőződésem kifejezései. Tudományos téren a legjobb barátok is szemközt kerülhetnek egymással. Elleneink azonban, jóllehet ezt jól tudják, a vitát nagyítva és elferdítve, ürügyül használták fel arra, hogy a nagyméltóságú minisztérium előtt mint két örökké civakodó egyént mutassanak fel.”*⁴

Az 1879-es év a hadakozás, a félreértések jegyében telt. Talán önszántából állt fel megelégetve a folytonos küzdelmet, talán küldték, 1880-ban Györök Leó elhagyta a fiumei középtanodát.

Gresits Miksa is hamarosan visszatért oda,

ahonnan származott, a Felvidékre. A losonci gimnáziumhoz nevezték ki igazgatónak. Évekig kért, könyörgött, levelezett a minisztériummal, hogy megkapja tankönyvéért a megígért fizetséget.

Győrök Budapesten folytatta tanári pályáját. Emellett sokat festett és írt. 1890-ben megírta a tengeri kalandjairól szóló regényét a fiatal olvasóknak *Lázadó hajós nép viszontagságai a Csön-des-tengeren* címmel.

A nyári szünetekben visszajárt a tengerhez. Nyaranta vendégeivel bérelt vitorlásra, aztán saját építésű hajóján járta az Adriát, sőt tervezte, öregségére oda vonul vissza. Cherso (Cres) szigeten Lusinpiccolóban (Mali Lošinj) telket vásárolt, hogy ott villát építsen. Sorsa azonban másképpen alakult. 1899-ben önkezével véget vetett életének.

Irodalom:

Füzes Miklós (1965): *Adatok Györök György és Györök Leó életéhez*. Veszprém megyei Múzeumok Közleményei. 1965/3.

Jáki László: *Egy ifjúsági regény rejtélyes szerzője*. Elektronikus Könyv és Nevelés.

Nádasdy Lajos (1989): *Adalékok Györök Leó György életéhez*. 1847-1899. Jókai füzetek 2. sz. Szerkesztette: Hermann István. Pápa, Kiadja: a Jókai Mór Városi Könyvtár.

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. MEK.

Tordai György (1955): *Györök Leó 1847-1899*. Élet és Tudomány 1955. március

Jegyzetek

1 JU-5. Kormányzósági iratok, Elnöki iratok. 175/1879. sz.

2 Uo.

3 JU-5. Kormányzósági iratok, Elnöki iratok. 153/1879. sz., továbbá: 163/1879. sz.

4 JU-5. Kormányzósági iratok, Elnöki iratok. 156/1879. sz.